

18.2.2019

KANNANOTTO LÄNSI-UUDENMAAN KULJETUSPALVELUIDEN VALMISTELUUN

Pyydämme teitä ottamaan huomioon ja kirjaamaan seuraavia asioita Länsi-Uusimaan Kulkukeskuksen suunnitteluun liittyen, koska vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisten kuljetuspalveluiden toteutus tulee pian lausuttavaksenne.

Me allekirjoittaneet olemme huolissamme suunnitteilla olevasta Länsi-Uudenmaan kulkukeskuksen Toimintamallista ja toimintaohjeen luonnoksesta (22.1.2019). Pyyntöistä huolimatta meille ei ole luvattu toimittaa valmista esitystä, jotta voisimme ottaa siihen kantaa. Esitetty malli vaikeuttaa kuljetuspalvelun käyttäjien arkea ja suunnitellut rajoitukset heikentävät kuljetuspalvelun laatua ja käytettävyyttä.

Vammaispalvelulaki ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus velvoittavat järjestämään vammaiselle välttämättömät asiointi-, työ- ja opiskelumatkat huomioiden yksilölliset tarpeet, itsemääräämisoikeuden sekä yhdenvertaisuuden. Vammaispalveluiden toteutuksessa yhdenvertaisuuden periaate on ymmärrettävä oikein. Vammaista ja hänen elämäntilannettaan on verrattava samanikäiseen vammattomaan ja hänen elämäntilanteeseensa. Häntä ei tule verrata eri tavalla toimintarajoitteiseen tai eri-ikäiseen ja eri elämäntilanteessa olevaan vammaiseen. On muistettava, että kaikki vammaiset eivät ole samanlaisia, eikä heidän vammaispalvelujen tarpeeseensa voida vastata täsmälleen samalla tavalla. Yhdenvertaisuutta ei ole se, että jokainen vammaisen saa täsmälleen samanlaisen ja samalla tavalla järjestetyn vammaispalvelun, riippumatta hänen yksilöllisistä tarpeistaan ja elämäntilanteestaan. Samoin kuin yhdenvertaisuutta ei ole se, että kolme aivan erikokoista ihmistä saa samankokoisen takin, koska he tarvitsevat takin. Yhdenvertaisuutta on, että heistä kukin saa itselleen sopivan kokoisen takin.

Toimivat kuljetuspalvelut ovat vammaisen linkki elämään ja aitoon osallisuuteen yhteiskunnassa. Kuljetuspalvelun on tuettava julkista liikennettä, jota henkilön ei ole mahdollista saavuttaa. Palvelun avulla on voitava hoitaa arjen asioinnit, jotka vammaisen henkilö pystyy hoitamaan käyttäen valitsemaansa liikkumismuotoa. Kuljetuspalvelu ei voi olla yksi "pakettiratkaisu", koska vammaisissa on kaiken ikäisiä, työssäkäyviä, opiskelijoita, perheellisiä, eläkeläisiä ja erilaisilla valmiuksilla olevia ihmisiä. Sen on pystyttävä vastaamaan yksilöllisten tarpeiden kirjoon. Niiden toimiessa huonosti jää vammaisen kotiin, syrjäytyy, toimintakyky laskee ja kulut siirtyvät terveydenhoitoon.

Toimintaohjeen luonnoksessa on puutteita, jotka nähdäksemme ovat voimassaolevien lakien ja säädösten vastaisia. Toimimaton ja säädösten vastainen toimintaohje ja kuljetuspalvelu johtaa valituskierteeseen, joka rasittaa kaikkia osapuolia. Näkemyksemme on, että nykyisessä Toimintatapa-luonnoksessa kuvattu kuljetuspalvelu ei täytä vammaispalvelulaissa taattua vammaisen henkilön subjektiivista oikeutta kuljetuspalveluun, loukkaa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja on ristiriidassa yksityisyyden suojaan liittyvien lakien ja asetusten kanssa.

Suunnitelmassa kuljetuspalvelumatka on kortiton ja matkan hinta on sovittu valmiiksi etukäteen tilausvaiheessa. Tämä estää vammaisen henkilön osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden matkatapahtumaan, hänelle turvallisen reitin valintaan ja varmistettuun perille saapumiseen. Turvattomuuden tunne ja epävarmuus lisääntyvät sekä ajankäytön seuranta on mahdotonta, kun reititys ja hinnan määrittely tehdään riippumatta liikenne- tai sääolosuhteista. Itsemääräämisoikeutta loukataan myös, mikäli vammaisen ei saa muuttaa suunnitelmiaan kesken matkan.

Luonnokseen liittyy yksityisyyden suojaan ja tietosuojaan liittyviä ongelmallisia ratkaisuja. Kuljetuspalveluasiakkaan yksilöintiin käytetään henkilötunnusta ja henkilötodistusta. Luonnoksessa ei

yksilöidä, keillä kaikilla on oikeus käsitellä kuljetuspalveluasiakkaan henkilökohtaisia tietoja ja millä perusteilla. Tietosuoja vaarantuu, kun useita yksityiselämään liittyviä luottamuksellisia tietoja kuten esimerkiksi yksilöivät henkilötiedot, kotiosoite ja määränpää on saatavilla tahoille, joiden luotettavuudesta ei ole takeita. Ratkaisujen lainmukaisuus on tarkistettava ennen niiden käyttöönottoa.

Vammainen henkilö on haavoittuvassa asemassa, jolloin kuljetuspalvelun toteutuksen turvallisuus nousee keskeiseksi tekijäksi. Tämän takia palveluntuottajille on asetettava ehdoksi korkeampia vaatimuksia kuin liikennepalvelulaki edellyttää. Kuljettajien paikallistuntemus, kielitaito sekä suullinen että kirjallinen, sekä perehtyneisyys vammaisten apuvälineiden käsittelyyn ja tietämys vammaisten kohtelusta on oltava hyvä. Palvelun toteutukseen tulee liittää riittävät ja tehokkaat sanktiot.

Toimintaohjeen luonnoksessa on kokonaan poistettu mahdollisuus tehdä pieni asiointipysähdys. Vammaispalvelulain oikeuskäytännön ja vakiintuneen tulkinnan mukaan jokapäiväiseen elämään kuuluvaan lyhyehköön asiointipysähdykseen (esimerkiksi pankkiautomaatilla tai kioskillä käynti) on annettava mahdollisuus kuljetuspalveluja järjestettäessä (ks. T.Räty, Vammaispalvelut: Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö 2017, s. 339-340). Kuljetuspalvelumatkoja on käytössä vähintään 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa (9 edestakaista matkaa). Tämä voi riittää välttämättömiin asiointeihin vain, jos pieni asiointipysähdys matkan varrella sallitaan. Kuljetuspalvelun tarkoitus on mahdollistaa itsenäinen asioiden hoitaminen ja järjestelmän tulee sallia tämä. Asiointipysähdys säästää myös uuden taksin tilauksen aloitusmaksuilta, pitkältä odottelulta sekä avustajan palkkaamiselta asiointiin ajaksi. Liitteessä tuomme tietoonne esimerkkejä erilaisista jokapäiväiseen elämään liittyvistä tarpeista asiointipysähdyksille.

Oma-taksi- ja suorasoitto-oikeuden puuttuminen luonnoksesta aiheuttaa esteettömien autojen tarvitsijoille tilanteen, jossa vammainen ei tavoita niitä harvoja ajoneuvoja, joilla on valmius kuljettaa raskaita sähköisiä liikkumisen apuvälineitä. Esteettömien autojen saannin rajoittaminen asettamalla ne tilauskeskuksen autokantaan tulee aiheuttamaan vaikeavammaisille vaaratilanteita ja ammattitaitoisten kuljettajien ja sopivan kaluston saatavuusongelman. Tämä rajoitus estää myös niiden vammaisten palvelun saannin, jotka eivät kykene kommunikoimaan tilauskeskuksen kanssa.

Tolpalta auton ottamisen kieltäminen voi aiheuttaa turvallisuusriskin, missä heitteillejätön tunnusmerkit voivat täyttyä. Oikeuskäytännössä on todettu asiakkaan oikeudesta ottaa paluumatkalle taksi tolpalta (Helsingin HAO 31.1.2008 nro 08/037/6). Toimintaohjeen luonnos ja esitetty toteutustapa ei tällaista yksilölliseen tarpeeseen perustuvaa mukautusta mahdollista.

Luonnoksessa on rajattu, että saattajana ei voi toimia henkilö, joka on itse kuljetuspalveluasiakas. Korkein hallinto-oikeus katsoi vuosikirjaratkaisussaan (KHO 2015:131), että vaikeavammaisen henkilön oli voitava matkustaa taksissa saattajana maksutta kuten muidenkin saattajien.

Luonnoksessa on mainittu, että espoolaisten asiakkaiden kuljetuspalvelualueeseen kuuluvat Espoon rajakunnat. Kuljetuspalvelualueen määrittelyssä, tulee ottaa huomioon myös mahdolliset toiminnalliset lähikunnat, jotka voivat määräytyä yksilöllisin perustein. Ohjeessa ei ole kerrottu, miten kuljetuspalvelut järjestetään mahdollisella opiskelupaikkakunnalla tai loma-asunnon sijaintipaikkakunnalla. Työmatkojen osalta kuljetuspalvelua tulee voida käyttää laissa määritellyllä työssäkäyntialueella.

Toimintaohjeen luonnoksessa on määritelty mukana kulkevien perheenjäsenten määräksi 4, joka perustuu lähinnä kuljetuskaluston kokoon. Perhe voi kuitenkin olla suurempi kuin perinteinen ydinperhe. Parempi olisi määritellä, että yli nelihenkiselle perheelle ei voida varmuudella taata tilataksia, jolloin myös he voivat saada yhteiskyydin edes joskus.

Toimintaohjeessa käytetään tilauksista harhaanjohtavaa terminologiaa. Jos matkan tilaa ”akuuttitilauksena”, sen saa 60 minuutin kuluessa tilauksesta. Toinen tilausvaihtoehto on ennakotilaus. Tunti ei ole akuuttiin tilanteeseen vastaamista, joten tilausvaihtoehdot tulisi nimetä tilaukseksi ja ennakotilaukseksi.

Mikäli Länsi-Uudenmaan Kulkukeskus toteutetaan luonnoksen mukaisesti, tarkoittaa se merkittävää muutosta kuntien aiempiin kuljetuspalvelukäytäntöihin. Tämä velvoittaa kuntien vammaispalveluita päivittämään kaikkien kuljetuspalvelua käyttävien yksilölliset palvelukuvaukset. Tämä on mittava työ ja vaatii paljon henkilöresurssia.

Kuljetuspalvelu on aina toteutettava yksilölliseen tarpeeseen perustuen. Valittu palvelun järjestämistapa ja kunnan antama ohjeistus ei saa rajoittaa vammaisen henkilön yksilölliseen tarpeeseen perustuvaa vammaispalvelulain mukaista subjektiivista oikeutta kuljetuspalveluun.

Me allekirjoittaneet toivomme, että kuljetuspalvelu voidaan toteuttaa Länsi-Uudellamaalla niin, että se ottaa huomioon vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet. Vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen ja vammaisneuvostojen aidon kuulemisen ja osallistamisen kautta palveluista on mahdollista saada toimivia ja kustannustehokkaita.

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ry

Kehitysvammaisten Uudenmaan Tukipiiri ry

Kehitysvammatuki 57 ry

Kynnys ry

Länsi-Uudenmaan Näkövammaiset ry

Suomen Kuurosokeat ry

Svenska Synskadade i Mellersta Nyland rf

Svenska Synskadade i Västnyland rf

Uudenmaan lihastautiyhdistys ry

Vammaisperheyhdistys Jaatinen ry

PAUT-verkoston yhdistykset:

Helsingin Autismi- ja Aspergeryhdistys ry

Espoon Autismi- ja Aspergeryhdistys ry

Suomen Autismiyhdistys ry

Vantaan autismin kirjo ry

LIITE: Esimerkkejä jokapäiväiseen elämään kuuluvista asiointipysähdyksen syistä

Jakelu Espoon kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta sekä vanhus- ja vammaisneuvostot

Länsi-Uudenmaan kuntien sosiaali- ja terveyslautakunnat/perusturvalautakunnat

Länsi-Uudenmaan kuntien vanhus- ja vammaisneuvostot

LIITE 1**Esimerkkejä jokapäiväiseen elämään kuuluvista asiointipysähdyksen syistä**

Vammaisen henkilön ala-ikäisen huollettavan lapsen asioiden, hoidon tai harrastuksen järjestely

Matkalipun tai tarvikkeen nouto R-kioskilta

Postilähetyksen haku paketti automaatista tai postin asiamiespisteestä

Pieni ostospysähdys ruokakaupassa, unohtuneen tarvikkeen hakeminen kaupasta tai kukkakauppapysähdys

Käteisen nosto automaatilta

Pysähdys huoltoasemalla, drive-in ruokapaikassa tai noutopitsan haku

Pysähdys hautausmaalla

Asiointi apteekissa

Ostokassi-palvelun nouto hakupisteestä

Avustajan työvuoron vaihtuminen ja toisen avustajan ottaminen mukaan